

АНОТАЦІЯ

Лис В. В. Механізми реформування системи інституційного догляду дітей соціально вразливих категорій: регіональний аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 публічне управління та адміністрування. Навчально-науковий інститут державного управління Національного університету «Львівська політехніка», Львів, 2022.

Дисертаційна робота є системним дослідженням кластеру існуючих проблем з питань реформування системи інституційного догляду дітей соціально вразливих категорій. У роботі виокремлено проблеми системи інституційного догляду дітей соціально вразливих категорій, подано понятійний апарат дослідження, а також запропоновані інноваційні шляхи реформування системи інституційного догляду дітей соціально вразливих категорій.

З'ясовано, що державна соціальна політика в Україні спрямована на врахування міжнародних вимог та соціальних стандартів, спрямованих на покращення захисту прав і законних інтересів дітей в контексті їх соціального захисту, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також дітей з особливими освітніми потребами, які мають складні вади розвитку. Крім того, така політика держави повинна бути спрямована на: формування ефективної мережі закладів сімейного типу, враховуючи потреби територіальної громади; патронатних сімей; створення інноваційних інституцій для розвитку та соціалізації дітей у сім'ях, а також дітей, які тимчасово перебувають поза межами сім'ї; формування системи (мережі) профілактичної соціальної служби, спрямованої на виявлення та діагностування неблагополучних сімей з метою корегування поведінки членів сім'ї; формування психологічних служб в межах територіальних громад з метою коригування становища сім'ї в громаді, формування сприятливого

психологічного клімату для розвитку дітей саме в сім'ях; формування ефективних взаємозв'язків з інститутами громадянського суспільства, які опікуються проблемами дітей, вихованням та соціалізацією дітей у біологічних сім'ях; підтримку сімей з дітьми з метою всебічного розвитку дитини тощо.

З'ясовано, що одним з ефективних альтернативних варіантів інституційного догляду, який практикують у зарубіжних країнах, є утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених сімейного піклування в дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях та «фостерних» сім'ях. Водночас, акцентовано увагу на питаннях соціальної підтримки таких будинків та прийомних сімей, надання їм матеріальної допомоги, житла, відповідного супроводу щодо виховання дітей, які мають особливі потреби.

Виокремлено та охарактеризовано сучасні механізми реформування сфери інституційного догляду дітей в Україні, а саме: організаційний, правовий, соціальний, фінансовий, мотиваційний, інноваційний.

Здійснено системний аналіз нормативно-правових документів України, міжнародних договорів щодо формування державної політики у сфері виховання та розвитку дітей, у тому числі регіональний аспект формування інституцій, що здійснюють піклування та розвиток дітей, які виховуються поза сім'ями, а також механізмів державного управління, спрямованих на регулювання процесів виховання та розвитку дітей, у тому числі поза сім'ями тощо.

Опрацьовано нормативно-правовий аспект впровадження реформи інституційного догляду дітей, сформований у Львівській області на виконання Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки.

Діагностовано наступні кластери проблем сфери інституційного догляду дітей в Україні, зокрема: відсутність на національному рівні якісних нормативно-правових механізмів з регулювання надання різного виду послуг дітям соціально незахищених категорій; відсутність системного механізму співпраці органів виконавчої влади всіх рівнів та органів місцевого

самоврядування; відсутність чіткої взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади й органів місцевого самоврядування у питаннях реформування системи інституційного догляду дітей соціально незахищених категорій; відсутність якісного громадського контролю системи закладів (установ) інституційного догляду дітей соціально незахищених категорій; відсутність професійно підготовлених фахівців з питань розвитку та реформування закладів інституційного догляду; відсутність системного аналізу діяльності мережі закладів інституційного догляду за дітьми соціально незахищених категорій; відсутність системної оцінки та моніторингу проведення реформування системи інституційного догляду дітей соціально незахищених категорій; відсутність наукового та методичного забезпечення програм розвитку та соціалізації дітей, які знаходяться в закладах інституційного догляду; посилення відповідальності органів місцевого самоврядування, щодо якості надання соціальних, медичних, освітніх, адміністративних та інших послуг дітям соціально незахищених категорій; недосконалість організаційно-штатної структури та витрат на утримання персоналу, що працює в інституційних закладах та зменшення цільового фінансування потреб закладів інституційного догляду дітей, відсутність спеціалізованого органу виконавчої влади на центральному та регіональному рівнях, який спроможний забезпечити контроль над системою захисту прав і найкращих інтересів дітей в державі, зокрема, проведення реформи інституційного догляду та виховання дітей в Україні.

Обґрунтовано концептуальну модель удосконалення механізмів реформування інституційного догляду та виховання дітей в регіоні та шляхи її реалізації, до основних етапів якої віднесено: розробку та впровадження Стратегії розвитку інституційного догляду дітей в Україні на 2021-2031 роки; проведення органами виконавчої влади (зокрема, Міністерством соціальної політики України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством розвитку громад і територій України) моніторингу регіонів в частині потреб та можливостей дітей, визначення сімей

з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, визначення можливостей інституційної трансформації щодо захисту таких сімей та дітей, створення «Дорожньої карти» по кожному регіону щодо можливостей переформатування закладів інституційного догляду дітей; формування у регіонах реєстрів дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; реформування інституцій з урахуванням потреб дитини та сімей з дітьми; запровадження багатопрофільності закладів за принципом надання інтегрованих послуг; запровадження чітких соціальних стандартів підтримки дітей, сімей з дітьми; запровадження дієвого громадського контролю за якістю надання різноманітних послуг для сім'ї з дітьми в територіальних громадах.

Ключові слова: державне управління, деінституціалізація, інтернати, механізми реформування, реформування, трансформація, система інституційного догляду та виховання дітей, соціальна політика, сім'я, захист прав дітей соціально вразливих категорій, соціальні послуги.

ANNOTATION

Lys V.V. Mechanisms of reforming the system of institutional care of children of socially vulnerable categories: regional aspect. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy in the field of public management and administration on a specialty 281 public management and administration. Educational and Scientific Institute of Public Administration of Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2022.

The dissertation is a systematic study of a cluster of existing problems in reforming the system of institutional care for children of socially vulnerable categories. The problems of the system of institutional care of children of socially vulnerable categories are singled out in the work, the concepts of research are defined, and also innovative ways of reforming of system of institutional care of children of socially vulnerable categories are offered.

It was found that the state social policy in Ukraine is aimed at taking into account international requirements and social standards aimed at improving the protection of the rights and legitimate interests of children in the context of their social protection, children deprived of parental care, children with disabilities, orphans, children in difficult life circumstances, as well as children with special educational needs who have complex developmental disabilities. In addition, such state policy should be aimed at: forming an effective network of family-type institutions, taking into account the needs of the local community; foster families; creation of innovative institutions for the development and socialization of children in families, as well as children who are temporarily outside the family; formation of a system (network) of preventive social services aimed at identifying and diagnosing disadvantaged families in order to correct the behavior of family members; formation of psychological services within territorial communities in order to adjust the position of the family in the community, the formation of a favorable psychological climate for the development of children in families; formation of effective relations with civil society institutions that take care of children's problems, upbringing and socialization

of children in biological families; support for families with children for the purpose of comprehensive development of the child, etc.

It has been established that one of the effective alternatives to institutional care practiced in foreign countries is the maintenance of orphans and children deprived of family care in family-type orphanages, foster families and «foster» families. At the same time, attention is focused on issues of social support for such homes and foster families, providing them with material assistance, housing, and appropriate support in the upbringing of children with special needs.

The modern mechanisms of reforming the sphere of institutional care of children in Ukraine, namely: organizational, legal, social, financial, motivational, innovative, are singled out and characterized.

A systematic analysis of legal documents of Ukraine, international agreements on the formation of state policy in the field of education and development of children, including the regional aspect of the formation of institutions for the care and development of children raised outside families, as well as mechanisms of public administration, aimed at regulating the processes of upbringing and development of children, including outside families, etc.

The normative and legal aspect of the implementation of the reform of institutional care of children formed in the Lviv region to implement the National Strategy for reforming the system of institutional care and education of children for 2017-2026.

The following clusters of problems in the field of institutional care of children in Ukraine have been diagnosed, in particular: lack of high-quality legal mechanisms at the national level to regulate the provision of various types of services to children of socially vulnerable categories; lack of a systematic mechanism for cooperation between executive authorities at all levels and local governments; lack of clear cooperation between civil society institutions and public authorities and local governments in reforming the system of institutional care for children of socially vulnerable categories; lack of quality public control of the system of institutions (institutions) of institutional care for children of socially vulnerable categories; lack

of professionally trained specialists in the development and reform of institutional care facilities; lack of systematic analysis of the network of institutions of institutional care for children of socially vulnerable categories; lack of systematic assessment and monitoring of the reform of the system of institutional care for children of socially vulnerable categories; lack of scientific and methodological support for development and socialization programs for children in institutional care institutions; strengthening the responsibility of local governments on the quality of social, medical, educational, administrative and other services to children of socially vulnerable categories; imperfect organizational and staffing structure and maintenance costs of staff working in institutional institutions and reduced targeted funding for the needs of child care institutions, lack of a specialized executive body at the central and regional levels that can control the system of protection of children's rights and best interests. state, in particular, the reform of institutional care and upbringing of children in Ukraine.

The conceptual model of improvement of mechanisms of reforming of institutional care and education of children in the region and ways of its realization is substantiated, the main stages of which include: development and implementation of the Strategy of development of institutional care of children in Ukraine for 2021-2031; executive authorities (in particular, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine) monitoring regions in terms of children's needs and opportunities, family identification with children who find themselves in difficult life circumstances, identifying opportunities for institutional transformation to protect such families and children, creating a «Road map» for each region on the possibilities of reformatting child care facilities; formation of registers of children and families with children in the regions, who are in difficult life circumstances; reforming institutions to meet the needs of the child and families with children; introduction of multidisciplinary institutions on the principle of providing integrated services; introduction of clear social standards of support for children, families with children; introduction of effective public control

over the quality of providing various services for families with children in local communities.

Key words: public administration, deinstitutionalization, boarding schools, mechanisms of reform, reform, transformation, system of institutional care and upbringing of children, social policy, family, protection of the rights of children of socially vulnerable categories, social services.

Список публікацій здобувача

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лис В.В. Управління сферою запобігання соціальному сирітству в Україні у контексті впровадження принципів деінституціалізації. *Збірник наукових праць ЛРІДУ НАДУ при Президентові України «Ефективність державного управління»*. 2019. Вип. 4 (61). Ч. 1. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/view/198506/199286>

2. Лис В.В. Поняття та сутність механізмів реформування системи інституційного догляду дітей соціально вразливих категорій. *Наукові перспективи: журнал*. 2020. №5 (5). С. 155-167. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/62/62>

3. Лис В.В. Пріоритетні напрями вдосконалення механізмів державного управління у сфері інституційного догляду та виховання дітей в Україні. *Наукові перспективи: журнал*. 2020. № 6 (6). С. 158-168. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/90/90>

4. Лис В.В. Деінституціалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8. № 5. С. 52-61. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/59>

5. Volodymyr Lys. Peculiarities of the transformation's process management of medical institutions of children's institutional care and upbringing into an inclusive environment for children with disabilities. *Scientific interdisciplinary journal «PUBLIC ADMINISTRATION AND LAW REVIEW»*. *Scientific Center of Innovative Researches OÜ (Tallinn, Estonia)*. 2021. Issue 1 (5). P. 50-60. URL: <https://public.scnchub.com/palr/index.php/palr/article/view/79/58>

Б. Які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кривачук Л., Лис В. Соціальна робота у сфері охорони дитинства в Україні: становлення, розвиток, сучасні тренди. (Стаття) «Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток» (м. Львів, 24-25 травня 2018 року) /

Львів, в.-д. «СПОЛОМ» : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, ЛДУБЖ-2018. С. 180-192. URL:

https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/4885/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A1%D0%9E%D0%A6_%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%90_2018-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf

2. Лис В. В. Основні механізми та принципи соціальної роботи з дітьми в Україні. *«Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття» (м. Хмельницький, 22-23 грудня 2017 р.)*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2017. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/ua/conf/publ/archive/579/>;

3. Лис В.В. «Сучасні особливості соціальної роботи з дітьми вразливих категорій, як об'єктом публічного управління. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (м. Львів, 12-13 квітня 2018 року) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С.Загорського, доц. А.В.Ліпенцева*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. URL: <http://www.lvivacademy.com/>

4. Лис В.В. «Особливості впровадження механізму деінституалізації системи догляду та виховання дітей в Україні». URL: *«Публічне управління XXI століття: Світові практики та національні перспективи» (м. Харків, 26 квітня 2018 року)*. Харків, в.-д. «Магістр» : ХарРІДУ НАДУ, 2018. URL: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2018-1/2018_01.pdf;

5. Лис В.В. Публічне управління сферою запобігання соціальному сирітству в Україні у контексті впровадження деінституалізації. *«Проблеми розвитку публічного управління в Україні» (м. Львів, 11-12 квітня 2019 року) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С.Загорського, доц. А.В.Ліпенцева*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. URL:

http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/conferencii/Konf_2019_1.pdf

6. Lys Volodymyr «European experience in implementing the mechanism of deinstitutionalization and reforming mechanism of the social services system». *«Публічне управління XXI століття: Синтез теорії та практики» (м. Харків, 19 квітня 2019 року)*. Харків, в.-д. «Магістр» : ХарРІДУ НАДУ,

2019. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2019-2/2019_02.pdf

7. Лис В.В., Козак М.Я. «Впровадження реформи системи закладів інституційного догляду та виховання дітей у Львівській області». *Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції 16-17 травня 2019 року «Соціологія – соціальна робота та соціальне забезпечення-регулювання соціальних проблем».* Збірник тез та матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 2019 р.). URL: https://docs.wixstatic.com/ugd/6235c0_25e065d6dce140c68bf997bc885a3f78.pdf

8. Лис В., Колосовська І. «Ромські громадські організації як чинник впливу на стратегії соціального захисту населення на регіональному рівні». *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А.П.Савкова, М.М.Білинської, О.М.Петроє.* Київ : НАДУ, 2020. Т. 3. – С.256-259. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/8c3484cc-59f7-44b8-8c3d-72b97dca98a5.pdf>